

معرفی و بررسی کتاب:
تعدد مذاهب از دیدگاه فقها و اندیشمندان مسلمان

فتوای تقریبی

علیرضا شاه حسینی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تحلیل کرده‌اند. وی همچنین آسیب‌پیش‌فرض‌های مجتهد بر روند اجتهاد و راه‌های جلوگیری از آن را متذکر شده‌اند. همچنین به مذاهب فراموش شده و ظهور مذاهب مختلف اسلامی پرداخته‌اند و اختلاف در مذاهب را باعث رشد فکری و تعالی تمدن اسلامی برشمرده‌اند. متنها آن چه این پدیده را به شکلی منفی در مسیر تاریخ مسلمانان جلوه داده است، تغییر آن به سوی طایفه‌گرایی تنگ‌نظرانه بوده است. به اعتقاد نویسنده، تقریب مذاهب ریشه در کهن‌ترین دوران‌های اسلامی دارد و سرزندگی خود را مدیون اصول شریعت اسلامی است. در ادامه مباحث، پایه‌های تقریب، اصول و ارزش‌های شایسته تقریب، نقش دانشمندان و اندیشمندان را در روند تقریب مورد تحلیل قرار داده‌اند. مقاله دوم، «پیش‌نویس سند تأسیسی جمعیت وحدت و

بالاتر از امت اسلامی را از امت اسلامی دانسته‌اند و تکفیر آنان در هیچ شرایطی جایز ندانسته‌اند. این کتاب دارای یک مقدمه و پنج فصل است. در مقدمه، جناب استاد آقایی صادرکنندگان فتاوی را از برجسته‌ترین فقها و مجتهدان می‌دانند. فتاوی گردآوری شده نیز با مصلحت‌اندیشی و ملاحظات سیاسی و تحت تأثیر منافع زودگذر صادر نشده است؛ هر چند که زمینه فتوا در شرایط اجتماعی-سیاسی فراهم می‌شود.

فصل اول، تحت عنوان «درآمدی بر تقریب مذاهب اسلامی»، شامل دو مقاله: «مذاهب اسلامی از اختلاف تا ائتلاف» نوشته حضرت آیت‌الله محمدعلی تسخیری است که در آن واقع‌گرایی اسلامی، مبانی وحدت و نقش‌آفرینی آن، اختلافات فکری و ضوابط آن، و اختلافات مذهبی را تجزیه و

کتاب تعدد مذاهب از دیدگاه فقها و اندیشمندان مسلمان به کوشش حجت‌الاسلام والمسلمین سیدجلال میرآقایی در دو زبان عربی و فارسی به زیور طبع آراسته شده است. کتاب در حقیقت مجموعه‌ای است از فتاوی علمای و صاحب‌نظران فقهی مذاهب گوناگون اسلامی در خصوص این سؤال که «اطلاق امت اسلامی بر اتباع مذاهب اسلامی اعم از شیعه، فرق چهارگانه اهل سنت، زیدیه، ظاهریه، اباضیه و دیگران که اصول دین مبین را معتقدند، چیست؟ و آیا تکفیر فرق مزبور جایز است یا خیر؟ و اصولاً حدود تکفیر در عصر حاضر چگونه است؟» این سؤال را هشت نفر از علمای شیعه پاسخ گفته‌اند و سیزده نفر از علمای اهل سنت و سه نفر از علمای زیدیه و یک نفر از علمای اباضیه. فتاوی در خصوص سؤال فوق

تقریب» از علامه محمدمهدی شمس الدین است. در این مقاله مرحوم شمس الدین نوع اختلافاتی را که مانع وحدت و تضعیف انسجام است بررسی می کند و گفتمان وحدت را در اعتقادات و احکام می جوید. به نظر وی باید در اختلافات شیوه ای پیش گرفت که در فرهنگ سازی عمومی، وقایع تاریخی و پیامدهای سیاسی آن، وحدت امت مراعات شود و از هر امری که به جدایی و پراکندگی بیانجامد، پرهیز شود. سپس وی برای به رسمیت شناختن مذاهب اسلامی از طرف دیگر مسلمانان، راهکارهایی ارائه می دهد و مشکلات تبشیر را در داخل جوامع اسلامی بر می شمرد. به نظر وی در همه مؤسساتی که بر پایه اندیشه تبشیری و تبلیغات مذهبی به وجود آمده اند باید تجدیدنظر کرد، زیرا بسیاری از شعارهای آنان سدره تفریب و وحدت است. علامه شمس الدین تشکیل جمعیت وحدت و تقریب بین مذاهب اسلامی را به منظور ارتباط با مراکز فقهی و فکری در جوامع اسلامی سوق می دهد و معتقد است که جامعه از هر از همه راهها مستقیم تر است تا این جمعیت بتواند اقدامات خود را به ظهور برساند. بر مبنای این سند تأسیسی جمعیت وحدت و تقریب باید مجله ای جهانی به زبان های زنده دنیا به ویژه زبان های اسلامی انتشار دهد و کنفرانس های علمی تحقیقاتی و سمینارهای وحدت اسلامی برپا نماید و برای گشایش باب فقهی بین مذاهب اسلامی تلاش کند و مراکز آموزشی و دانشکده های الهیات تأسیس نماید و از اختلافات سیاسی که ریشه های طائفه ای و مذهبی دارند پرهیز نمود. علم کلام جدید با موضوع وحدت که ریشه در قرآن و سنت دارد ترویج یابد. به نظر وی وحدت اسلامی شامل وحدت با غیر مسلمانان (گفت و گوی ادیان و تمدن ها) نیز می شود. در این مقاله سپس مبانی سند تأسیسی جمعیت وحدت و تقریب مورد بررسی قرار می گیرد.

فصل دوم؛ بیانیه های گروهی از علما و اندیشمندان مسلمان پیرامون تعدد مذاهب، شامل بخش های زیر است: «استراتژی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی»: که دارای طرحی جامع و برنامه ریزی شده جهت رسیدن به آرمان ها و اهداف این مجمع است و به تأیید اعضای مجمع رسیده است: «پیش نویس منشور وحدت اسلامی»: که به پیشنهاد مقام معظم رهبری و توسط کمیته ای از صاحب نظران در امر تقریب و وحدت اسلامی و با بهره گیری از تجربیات آماده گردید تا مبنای حرکت

کنفرانس اسلامی (اجلاس صلح، پیشرفت و هم نوایی) در اسلام آباد، پایتخت پاکستان برگزار شد.

فصل سوم؛ فتاوی فقهای مذاهب اسلامی پیرامون ملاک های مسلمانی و شرایط افتاء: که شامل: «فتاوی فقهای عظام و مراجع شیعه پیرامون ملاک های اسلام و شرایط فتوا» که برخی از آنها عبارت اند از: فتاوی حضرت آیت الله خامنه ای (مدظله العالی) - فتاوی حضرت آیت الله العظمی سیستانی (مدظله العالی) - فتاوی حضرت آیت الله فاضل لنکرانی (رحمة الله علیه) - فتاوی حضرت آیت الله محمدعلی تسخیری (دام عزه) و...؛ «فتاوی علمای اهل سنت، پیرامون ملاک های مسلمان بودن و شرایط فتوادادن» که برخی از آنها عبارتند از: فتاوی شیخ محمود شلتوت (رحمة الله) - فتاوی شیخ جادالحق علی جادالحق (رحمة الله) - دکتر شیخ محمدسید طنطاوی (حفظه الله) - فتاوی دکتر شیخ یوسف قرضاوی (حفظه الله) - فتاوی شیخ احمد کفتارو (رحمة الله) - فتاوی شورای عالی امور دینی ترکیه - و...؛ «فتاوی علمای زیدیه درباره ملاک های مسلمانی و شرایط افتاء» از قبیل: فتاوی شیخ ابراهیم بن محمد الوزیر - فتاوی شیخ محمد بن محمد بن اسماعیل المنصور - فتاوی شیخ حمود بن عباس بن عبدالله المؤید؛ فتاوی شیخ احمد بن حمد خلیلی، مفتی کل سلطان نشین عمان و اباضیه جهان که مؤسسه آل البیت اردن، پیش از برگزاری کنفرانس بین المللی اسلامی و صدور بیانیه پایانی آن، درباره اصول و ضوابط مسلمان بودن و شرایط افتاء از برخی فضلاء بزرگ مذاهب مختلف اسلامی سؤال کرده بود و اساس و مبنای بیانیه امان، پاسخ هایی است که رهبران بزرگ مذهبی فرق اسلامی به پرسش ها داده اند.

فصل چهارم؛ پاسخ به کج اندیشان: که شامل دو بخش زیر است: پاسخ آیت الله مکارم شیرازی به فتاوی ۳۸ تن از علمای وهابی مبنی بر تکفیر شیعیان و جواز قتل آنان؛ و متن نامه آیت الله تسخیری به جمعی از علما و اندیشمندان جهان اسلام جهت نظرخواهی در خصوص فتاوی فوق الذکر و پاسخ علمای جهان اسلام به نامه ایشان و محکوم کردن فتاوی تکفیری عبدالله الجبرین.

فصل پنجم، پیوست ها، شامل: متن منشور مکه معظمه، پیرامون اوضاع جاری عراق و اسامی امضاکنندگان این منشور؛ و بیانیه جمعی از فضلاء حوزه علمیه قم، پیرامون اوضاع جاری عراق و مسائل منطقه و اسامی امضاکنندگان آن است.

و تعامل پیروان مذاهب اسلامی باشد؛ متن «بیانیه کنفرانس بین المللی حقیقت اسلام و نقش آن در جامعه معاصر» که در امان پایتخت اردن هاشمی برگزار شد به همراه اسامی شخصیت ها و علمای تأییدکننده آن؛ «مجمع علما و اندیشمندان مسلمان» گزارش اجلاس مقدماتی نشست فوق العاده سران سازمان کنفرانس اسلامی در مکه مکرمه به همراه اسامی شرکت کنندگان؛ «اولین کنفرانس بین المللی مذاهب اسلامی و چالش های معاصر» که توسط دانشگاه آل البیت اردن برگزار گردید به همراه اسامی شرکت کنندگان؛ «برنامه ده ساله رویارویی با چالش های امت اسلامی در قرن بیست و یکم» که در سومین دوره فوق العاده کنفرانس سران اسلامی در مکه مکرمه به تصویب رسید؛ متن «قطعنامه شماره ۲۸/۳۴، وزرای خارجه کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی» که در سی و چهارمین اجلاس وزرای خارجه کشورهای عضو سازمان